

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У розмаїтті засобів впливу на формування особистості дитини дошкільного віку важливе місце посідає театр. Це особливий - синтетичний вид мистецтва, який органічно поєднує в собі художнє слово, драматичну дію, поезику, живопис, музику та літературу. Він допомагає дитині глибше пізнати себе, внутрішній світ, спонукає її до самовдосконалення, викликаючи естетичні почуття та емоції в ході театралізованого дійства. Театралізована діяльність у дошкільному віці - один із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. За Л.С. Виготським «акторська праця є своєрідною творчістю психофізіологічних станів людини». Вона сприяє розвитку у дошкільнят фантазії, виникнення у їхній уяві яскравих образів літературних героїв, казкових персонажів. Крім того, малюки вдаються до виразного втілення психологічних особливостей персонажів, самостійно добирають для них засоби мовленнєвої (інтонації) та зовнішньої виразності (*виразні рухи: рук – жести, обличчя – міміка, всього тіла – пантоміміка*).

Ми звернулися до театральної діяльності як до засобу всебічного розвитку особистості дитини з мовленнєвими проблемами, виховання у неї активності, колективізму, впевненості у власних силах. Як відомо, дошкільний вік є сенситивним періодом для становлення і розвитку мовленнєвої функціональної системи.

Особливо важливим у цьому відношенні є старший дошкільний вік (*шостий рік життя*), коли в нормі мовленнєвий розвиток відбувається досить інтенсивно. До кінця шостого року життя у нормі мовленнєва функція дитини є вже повністю сформованою. Разом з тим, навіть незначні відхилення в психофізичному розвитку можуть спотворити цей процес, спровокувати вторинні відхилення у пізнавальній, комунікативній та навчальній діяльності дітей.

Слід зазначити, що ігрова діяльність дітей із мовленнєвими порушеннями (*у діти дошкільного віку у групах із ЗНМ (загальний недорозвиток мовлення) переважають II і III рівні мовного розвитку*) має одноманітний наслідувальний характер. У колективі ровесників із мовленнєвим розвитком відповідно віку, діти з мовленнєвими порушеннями тримаються осторонь або, граючи разом із іншими дітьми, виконують тільки підлеглі ролі, не вступають у мовленнєву взаємодію. Дії учасників гри найчастіше бувають незрозумілі дитині. Навіть надалі, коли дитина на логопедичних заняттях засвоює певний словниковий запас і навички зв'язного мовлення, у грі ці навички дитина самостійно не використовує. Ігрова діяльність дітей з мовленнєвими порушеннями здійснюється тільки при безпосередньому впливі спрямовуючого слова дорослого й обов'язкового повсякденного керівництва нею. Основні знання та враження діти отримують лише в процесі цілеспрямованої ігрової діяльності.

Тому **основні напрямки корекційної роботи** із застосуванням театральної діяльності полягають у розвитку:

- ☀ культури мовлення: артикуляційної моторики, фонематичного сприйняття, мовного дихання, правильного звуковимови.
- ☀ загальної та дрібної моторики: координації рухів, дрібної моторики руки, зняття м'язової напруги, формування правильної постави.
- ☀ сценічної майстерності і мовної діяльності: розвиток міміки, пантоміми, жестів, емоційного сприйняття, вдосконалення граматичного ладу мови, монологічного і діалогічного форми мови, ігрових навичок і творчої самостійності.

Театрально-ігрова діяльність, повинна поєднувати у собі якомога більше шляхів і засобів розвитку творчих і мовленнєвих здібностей дитини. Однією зі складових заняття гуртка-студії, яка відтворює і синтезує в собі театрально-ігрову діяльність, є артикуляційна гімнастика, яка розвиває дрібну моторику

рук, та сприяє координації рухів. Вправи об'єднані простим сюжетом, що й дозволяє назвати їх театром пальчиків і мовлення.

Вже з раннього віку ми залучаємо дітей до театральної-ігрової діяльності, використовуючи фланелеграф, театральні та настільні ігри, для старших дошкільнят – ігри-драматизації та імпрровізації (*розігрування сюжету без попередньої підготовки*). Традиційно використовуємо в роботі з дітьми різні види театрів: настільний, тіньовий, пальчиковий, ляльковий. Ознайомлюємо дошкільнят із призначенням та історією театру, з творчістю акторів.

Одним з різновидів творчих ігор є ***театралізовані ігри***, які відкривають простір для участі дітей різного віку у різних видах самостійної художньої діяльності, сприяють розкриттю і розвитку їхніх художньо-творчих здібностей, збагаченню мистецьких знань, виробленню естетичного смаку тощо. Театралізовані ігри – розігрування в особах літературного твору, відтворення за допомогою виражальних засобів (*інтонації, міміки, жестів, пози, ходи*) конкретних образів.

Театралізовані ігри охоплюють:

- дії дітей з ляльковими персонажами або дії за ролями (*з ускладненням відповідно віку*);
- літературну діяльність (*вибір теми, складання, інсценування своїх творів тощо*)- старші дошкільники;
- образотворчу діяльність (*одяг персонажів, малювання декорацій, виготовлення атрибутів*) – старші дошкільники;
- музичну діяльність (*виконання пісень, інсценування музичних творів тощо*).

Основним моментом творчої гри є виконання ролі. У процесі гри дитина створює образ дією, словом, що дає йому можливість активно розвивати мовленнєву діяльність. Кожна складова частина дитячої художньої діяльності

має свої виражальні засоби і відповідні можливості для самовираження особистості, а в комплексі вони створюють театралізовану гру.

Гра-драматизація. Вона полягає в зображенні, розіграванні в особах літературних творів зі збереженням послідовності епізодів. Сюжет гри, послідовність подій, ролі, вчинки, мова героїв визначаються текстом літературного твору. Гра-драматизація відбувається за продуманим заздалегідь сюжетом і передбачає ролі, регламентовані межами авторського тексту. Дітям необхідно дослівно запам'ятати текст, усвідомити перебіг подій, образи героїв казки чи оповідання і зобразити їх саме такими, якими вони є у творі. Літературний твір своїм змістом визначає, які дії необхідно виконувати, однак він не містить вказівок щодо способів їх утілення – рухів, міміки, інтонації. Така гра є значно складнішою для дітей, порівняно з тією, в якій унаслідкується побачене в житті. Вона допомагає усвідомити ідею твору, його художню цінність, вчить дітей виражати свої почуття, сприяє розвитку пам'яті, мовлення, вияву самостійності творчості в доборі зображувальних і виражальних засобів для створення образів.

Перевтілення і створення образу можливі за наявності в дитини певних знань про зображені в літературному творі об'єкти і явища навколишнього світу, навичок виразного читання й усної розповіді, досвіду рухової діяльності.

Іграм-драматизаціям властиві атрибути, декорації, маски, розгорнута система реальних взаємовідносин поміж її учасниками, поєднання рольових та реальних дій та відношень. В ході гри діти емоційно освоюють проблемні ситуації, проникають у внутрішній смисл вчинків героїв, у них формується уявлюваний образ, оцінювальне ставлення до персонажу.

Гра-драматизація потребує від дітей таких творчих здібностей:

- ☺ поетичного слуху – особливо чутливого сприйняття змісту і форми літературного тексту в єдності, а також виразного мовлення дитини;

- ☺ здатності швидко сприймати й усвідомлювати зміст літературного твору;
- ☺ уміння зберігати жвавість вражень, передавати їх при створенні образу героя в грі, виражати до нього свої ставлення і почуття, що виникли на цій основі, користуючись при цьому мовою, рухами, мімікою.

Ці здібності є основою будь-якої пов'язаної з літературним текстом творчої діяльності.

Гра-драматизація здійснюється в кілька етапів:

- 1) підготовка до гри-драматизації, яка охоплює заходи, спрямовані на засвоєння літературного тексту: читання або розповідання тексту вихователем; прослуховування тексту в звукозаписи; бесіда з дітьми про особливості характерів голосів персонажів; переказування змісту тексту, під час якого діти закріплюють у своїй пам'яті послідовність подій, що відбуваються, прямої мови персонажів та ін.; переказування за виконаними дітьми ілюстраціями, сюжетними малюнками тощо;
- 2) збагачення знань дітей про персонажів та події, про які йдеться у грі; вправлення у виразному читанні тексту; підготовка атрибутів і декорацій. Цієї меті служать спеціальні ігрові вправи, спрямовані на пошук і розвиток виражальних засобів (імітаційних рухів, почуттів, ходи, міміки тощо), необхідних для створення образу;
- 3) власне гра-драматизація, в якій розвиваються творчі здібності дітей.

Робота над грою-драматизацією починається з підбору художнього твору. Сюжет його має бути динамічним і цікавим, багатим на діалоги, яскраві персонажі. Без цього неможливо зацікавити дітей твором, його героями.

Перед початком гри-драматизації з *дітьми молодшого дошкільного віку* вихователь кілька разів читає текст, а потім організовує своєрідну драматизацію: знову читає твір, а діти прислуховуючись до тексту, виконують певні дії.

З часом вони запам'ятовують вірші, уявляють себе в певній ролі, намагаються самостійно відтворювати текст. Запам'ятовуванню тексту, послідовності розвитку сюжету сприяють неодноразове перечитування його вихователем, доказування дітьми важливих для його змісту слів, що римуються, розгляд ілюстрацій тощо. Далі організовують гру-драматизацію у формі настільного театру: вихователь показує можливі для конкретної ролі ігрові дії (*як махають крильцями маленькі веселі пташечки, незграбно ходять ведмежата, тремтить полохливий зайчик тощо*), ознайомлює з особливостями мови персонажів і можливими виражальними засобами, що розкривають їхні характери. Після цього діти виконують ролі персонажів твору. Все це сприяє розвитку у дошкільнят дружніх взаємин, вихованню дисциплінованості, організованості тощо.

Діти старшої групи вже мають певний досвід драматизації, вони ініціативні, самостійні, виявляють творчість у створенні ігрових образів, декорацій, атрибутів. Твори, які вони грають, складніші за змістом, різноманітними за формою є їхні ігри-драматизації. Це можуть бути вистави для дітей інших груп, індивідуальні та групові ігри за мотивами казки, сценічні імпровізації окремих уривків різних оповідань і казок.

Спочатку вихователь читає оповідання цілком, а потім – частинами. Читання (*розповідь*) може супроводжуватися ілюстраціями, коментарями. Вихователь може запропонувати звести споруду відповідно до сюжету твору, намалювати декорації до гри, виліпити персонажів твору тощо, що сприяє розвитку в дітей інтересу до сюжету і відтворення його в грі. Переконавшись, що дошкільники належно сприйняли зміст твору, вихователь організовує гру-драматизацію.

У дошкільній лінгводидактиці спостерігається розмежування **інсценування** та **ігор-драматизацій**. Провідна роль у формуванні в дітей творчих здібностей, самостійності та ініціативи надається іграм-драматизаціям. А. Богуш

відзначає, що у дошкільному закладі поряд з *іграми-драматизаціями* проводять ще й *інсценування* за змістом художніх творів. Інсценізація – це точне і послідовне відтворення авторського літературного твору. Тому на відміну від гри-драматизації (*джерелом виникнення якої також є літературний твір*) тут застосовують спеціальне заучування тексту. **Інсценування літературних творів проводять лише з дітьми старшої групи.** Обов'язковим є використання декорацій, костюмів, атрибутів. В інсценуванні, як правило, є ведучий, який промовляє слова від автора.

Отже, розглянуті положення дозволяють зробити висновок, що інсценування має значні можливості відносно формування здатності до творчого самовираження у дошкільників із порушеннями мовлення. Показником сформованості здатності до творчого самовираження у процесі інсценування казки ми вважаємо вірне співвідношення між прагненням дитини проявити себе у новій діяльності й можливістю знайти відповідні засоби для вираження свого задуму, уміння перетворювати й комбінувати уявлення таким чином, щоб ви-йшов свій оригінальний образ, максимально творчий, живий, відчутний.

Гра на тему літературного твору. Діти дошкільного віку відносно легко втілюють у грі сюжет літературного твору. Окремі герої настільки припадають їм до душі, що діти називають себе їхніми іменами, орієнтуються на їхню поведінку. Ігри на теми літературних творів менше прив'язані до сюжету і композиції конкретного твору, ніж ігри-драматизації. Вони можуть поєднувати події з різних літературних джерел, довільно інтерпретувати їх зміст, передбачати нових героїв.

Сюжет ігор *дітей молодшого дошкільного віку* нерідко поєднує в собі різні події, епізоди фільмів, вистав за мотивами казок. У *середньому дошкільному віці* вони включають в улюблені ігри нові враження, почерпнуті з казок, які їм довелося побачити і почути, а також із різноманітних життєвих ситуацій. Джерелом інформації, яку використовують у своїх іграх *старші*

дошкільники, є спостереження та розповіді дорослих, сюжети казок, оповідань, фільмів тощо.

Казки і розповіді по-різному втілюються в іграх дошкільників. Одні діти розігрують окремі епізоди казки, інші діють, як улюблений казковий герой, треті намагаються відтворити всю казку, дещо збагачуючи її зміст реальними життєвими фактами, виявляючи творчість і вигадку. Тому в самостійних іграх герої різних літературних творів можуть діяти дуже несподівано. Діти в них вільно примирюють непримиренних за сюжетом казки чи оповідання героїв, легко перемагають зло. Закінчуватися гра може так, як цього хоче дитина, а не так, як про це йдеться у творі.

Театрально-ігрова діяльність стимулює особистісний розвиток дитини, розвиває естетичні почуття, здатність до перевтілення, самоповагу. Формуючи предметне середовище для самостійної театрально-ігрової діяльності, вихователь враховує рівень підготовленості дітей до участі в ній, продумує можливі форми її здійснення, театральний ігровий матеріал (*персонажі, елементи декорацій*), який викликає дошкільників бажання гратися. Розвиток театрально-ігрової діяльності дітей залежить і від особистості педагога, його емоційності, естетичної культури, вміння враховувати інтереси і нахили дошкільників, налаштовувати їх на втілення ігрових задумів.

Оновлюючи навчально-виховний процес, педагоги відшукують нові форми та методи організації театралізованої діяльності.

Робота над створенням нового театру – це політ фантазії, чудовий спосіб проявити творчі здібності дітей, педагогів, батьків, можливість перетворення звичайних, на перший погляд, предметів на казкових героїв, декорації.

Усна народна творчість та художня література супроводжують людину від народження та протягом всього життя.

Компетентність у мистецькій діяльності дитини визначається рівнем розвитку естетичного сприймання об'єктів та явищ, умінням добирати різні

засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до навколишнього.

Дитина здатна емоційно відгукуватися на прояви естетичного як в житті так і в мистецтві, виражати свої почуття у різних видах мистецької діяльності, в тому числі і театральній. Дістає задоволення від спілкування з творами мистецтва різних видів театральних спектаклів та виявляє себе емоційним та естетично чутливим глядачем. Здатність до співпереживання персонажам, розуміння змісту дійства, вистави, усвідомлення колективного характеру дієтворення, розуміння художнього образу – усе це робить дитину прекрасним поціновувачем театального мистецтва.

І хоча в умовах сьогодення, книжка дещо поступилася комп'ютерним іграм та мультиплікаційним фільмам, за умови, якщо вихователь творча особистість, він обов'язково знає як зацікавити дітей, повернути обличчям до художнього слова. Вихователь буде намагатися використовувати ініціативні форми застосування дітьми літературних творів, звернення до художнього слова.

Ознайомлення з літературними та фольклорними творами позитивно впливає на розвиток моральної комунікативно-мовленнєвої, фізичної, інтелектуальної сфери дитини, а особливо на розвиток мовлення дітей. На вміння формувати і висловлювати думки, вести діалог, тощо.

За твердженням психологів, жоден вид дитячої діяльності не має такого колосального впливу як **самостійна театральна діяльність**.

Особливе місце в роботі вихователя займає **театралізація художніх творів** для дітей та безпосередньо самими дітьми.

Для дошкільників, такі автори, як Караманенко А. та Караманенко Т. у посібнику «Кукольный театр дошкольникам» рекомендують використовувати такі види театрів:

- пальчиковий;

- різні види настільного театру: картинок, театр тіней, іграшок.

Зазначені види театрів рекомендують використовувати у всіх вікових групах, але з певним ускладненням, з урахуванням віку та рівня розвитку дітей.

Вимоги до показу спектаклю *театру картинок*: текст інсценізованого твору вихователь повинен добре знати напам'ять, розповідати дуже виразно, обігруючи голосом кожного персонажа. Декорацію розміщувати на столі-сцені так, щоб вона не заважала дітям бачити персонажів. Своїм поглядом, спрямованим на того персонажа, який зараз говорить, вихователь також допомагає дітям легше зрозуміти це.

При показі *театру тіней* вихователь використовує тільки ті твори, які дітям добре відомі, щоб вони могли легко впізнати в силуеті той чи інший образ зі знайомого твору.

Для *театру іграшок* бажано використовувати іграшки, виконані з однакового матеріалу (*пластикові, м'які та ін.*). Не використовуються в цьому виді театру тексти творів героїчного спрямування та казки, тому що не може іграшка передати героїзм, або казковість.

Особливі вимоги ставляться до *театру Петрушки*, складові якого є:

- сценарій
- декорація
- музичне оформлення
- художнє слово
- техніка водіння ляльок.

Сценарій театру Петрушки передбачає, що, навіть, знайомий твір для дітей повинен нести в собі нове: можна додати персонажі і їх дії, монологи, тобто вплести в сюжет бажано позитивні вчинки.

Обов'язково слід уникнути авторських слів, віддати їх різним персонажам, або ввести персонаж розповідача: Петрушку, казкаря, бабусю...

Наповнити зміст сценарію такими малими фольклорними жанрами, як прислів'я, приказки, загадки, лічилки. Добре, коли, наприклад, загадки відгадують діти-глядачі, у яких складається враження, що вони безпосередньо беруть участь в спектаклі.

Краще, коли спектакль завершується виконанням пісеньки про дружбу, особливо, коли діти будуть підспівувати лялькам-виконавцям, тобто пісенька повинна бути знайома дітям.

Вимоги до декорації: декорація повинна створювати у дітей позитивний емоційний стан, сприяти розумінню змісту спектаклю, доповнювати його. Декорація повинна бути яскравою, естетичною, гігієнічною, умовно пропорційною між собою (*наприклад - дерево і кущ, стіл і стілець*), а також по відношенню до ляльок (*лялька і ліжко, або лялька і будинок, дерево, тощо*). Не повинно бути зайвої, не задіяної в спектаклі декорації: є на небі сонечко, хай хтось з персонажів зверне на нього увагу «Як тепло сьогодні, як яскраво світить сонечко...», якщо є грибочки на сцені, потрібно, щоб хтось з персонажів зібрав їх...

Особливе значення в спектаклі має його **музичне оформлення**, яке апелює до естетичних почуттів та налаштовує на емоційне сприймання спектаклю. Музика повинна розпочинати спектакль, доповнювати персонажів, їх вчинки, взагалі вести сюжет спектаклю, викликати у дітей позитивні емоції. Велике значення має озвучування тексту сценарію, ті монологи, які вкладені в мову ляльок. Треба голосом якомога яскравіше розкрити кожен образ, до того ж зробити це таким чином, щоб діти не впізнали голос свого вихователя, який працює в даний момент за ширмою, тому що це буде відволікати дітей від сюжету спектаклю, оскільки увага у дошкільника нестійка. Треба пам'ятати, що за ширмою голос змінюється, гложне, тому текст варто промовляти значно голосніше і чіткіше, ніж у повсякденному житті. Текст сценарію потрібно знати

напам'ять, тому що водіння ляльок та їх мова вимагають певних зусиль, щоб поєднати їх під час проведення спектаклю.

Водіння ляльки на ширмі вимагає ретельної підготовки і вправління, щоб особи «ожили» на сцені під час спектаклю. Як і в декорації слід дотримуватись певних **вимог до ляльок**: естетичних, гігієнічних, педагогічних. Якщо перші дві вимоги зрозумілі, то слід зупинитися на педагогічних вимогах. Особливо це стосується негативних персонажів. Вони не повинні бути страшними, щоб діти-глядачі не злякалися їх, озвучування їх монологів теж не повинно бути зафарбоване «страшним» голосом.

Певні **вимоги** ставляться до **техніки водіння ляльок**: як лялька з'являється на ширмі, як йде зі сцени, їх хода... Мізансцени спектаклю потрібно визначити заздалегідь. Пам'ятати, що коли розмовляють дві ляльки на ширмі, та що «зараз» говорить, може злегка рухати «рукою», «головою»; та що слухає, повинна бути статичною, тоді дітям буде легше сприймати і розуміти, хто зараз говорить.

Дуже цікавою і педагогічно корисною для дітей є **підготовка спектаклю безпосередньо дітьми старшого дошкільного віку для дітей молодших**.

Вихователем ведеться ретельна робота з дітьми щодо вивчення ролей спектаклю, техніці водіння ляльок, підготовки разом з дітьми декорації, вправління з лялькою на ширмі, а вже потім показ готового спектаклю дітям іншої групи. Результат такої кропіткої роботи має неоціненний педагогічний вплив на дітей як тих, що задіяні в спектаклі, так і тих, які його переглядають.

Отже, питання розваг визначених в різних видах театрів цікаве і для дітей, і для дорослих, які готують спектакль в будь-якому виді театрів і потребує ретельної підготовки, тільки тоді воно може досягти тієї педагогічної мети, яка ставиться педагогом.

У кожному дошкільному навчальному закладі, бажано мати куточок театру, осередок театральної діяльності, який повинен бути обов'язковою

складовою предметно - просторового середовища з третього року життя дітей, для того, щоб діти мали вільний доступ до театральних іграшок, елементів, костюмів і ширми, використовували за власним бажанням без вказівок вихователя.